

KS. RYSZARD SAWICKI*

**„Rocznik Augustowsko-Suwalski” t. XIX, red. A. Matusiewicz,
Augustowsko-Suwalskie Towarzystwo Naukowe, Suwałki 2019,
ss. 239.**

Jesienią 1999 r. powstało w Suwałkach Augustowsko-Suwalskie Towarzystwo Naukowe. Jedną z podstawowych form jego aktywności jest wydawanie regionalnego czasopisma o charakterze interdyscyplinarnym. W przygotowywanym corocznie „Roczniku Augustowsko-Suwalskim” publikowane są artykuły i inne rodzaje opracowań naukowych o różnorodnej tematyce dotyczącej obszaru trzech powiatów: augustowskiego, sejneńskiego i suwalskiego. Twórcami kolejnych tomów, wydawanych od 2001 r., są autorzy z regionu, jak również osoby związane z nim tematyką swoich prac badawczych. Czasopismo przyczynia się do ożywienia życia naukowego w tej części Polski, a także wzrostu zainteresowania środowisk naukowych ziemią augustowską, sejneńską i suwalską.

19 lutego 2020 r. w Archiwum Państwowym w Suwałkach odbyła się promocja XIX tomu „Rocznika Augustowsko-Suwalskiego”. Spotkanie zostało otwarte przez mgr. Tadeusza Radziwonowicza – dyrektora placówki i dr. Macieja Ambrosiewicza – prezesa Augustowsko-Suwalskiego Towarzystwa Naukowego. Prezentacji publikacji naukowej dokonał mgr Grzegorz Mackiewicz. W programie spotkania znalazł się również wykład mgr. Sławomira Filipowicza nt. „Pieczęć i herb Suwałk – rys historyczny, symbolika, komentarz sfragistyczno-heraldyczny”. W tomie XIX „Rocznika Augustowsko-Suwalskiego” znajdują się teksty pogrupowane w działach: studia i artykuły, komunikaty, materiały, biografy i recenzje.

W 2018 r. minęło 350 lat od przybycia nad Wigry kamedułów (1668), którzy osiedlili się tam dzięki fundacji królewskiej Jana Kazimierza. 1 maja 2018 r. w pokamedulskim klasztorze w Wigrach odbyło się sympozjum naukowe pt. „350-lecie przybycia kamedułów nad Wigry – dialog przeszłości z teraźniejszością i przyszłością”. Część zamieszczonych w roczniku artykułów

---

* ks. Ryszard Sawicki – Wyższe Seminarium Duchowne Diecezji Elckiej
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1405-7297>; e-mail: rysiekskarzyn@o2.pl

naukowych jest owocem tej konferencji. Autorem pierwszego tekstu pt. „Między sacrum a profanum, czyli blaski i cienie funkcjonowania Eremitów Wyspy Wigierskiej” jest mgr Sławomir Filipowicz – historyk archiwista, pracownik Archiwum Państwowego w Suwałkach. Opracowanie zwraca uwagę na isticie barokowe rozpięcie działalności wigierskich kamedułów – od głębokiej duchowości po sprawy ekonomiczno-gospodarcze. Eremitom przyszło żyć i działać w trudnych czasach wojen, epidemii, walk o posiadanie oraz upadku Rzeczypospolitej.

W tematyce sympozjum pozostaje artykuł mgr. Marka Sidora – historyka archiwisty, pracownika Archiwum Państwowego w Suwałkach – zatytułowany: „Krzysztof Zygmunt Pac protektor zakonu kamedułów”. Autor prezentuje rys biograficzny wielkiego kanclerza litewskiego na szerokim tle koligacji rodzinnych oraz podkreśla jego ogromny wpływ na wydarzenia polityczne w ówczesnej Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Ukazuje go jako wielkiego protektora kamedułów i fundatora ich klasztoru w Pożajściu na Litwie. Dowodzi, że odegrał on znaczną rolę w odniesieniu do fundacji Eremitów Wyspy Wigierskiej.

Kamedulskie zagadnienia podejmuje także ks. dr Ryszard Sawicki, wykładowca Wyższego Seminarium Duchownego w Elku, który jest autorem opracowania dotyczącego jednego z wigierskich fresków – przedstawiającego sprowadzenie kamedułów do Polski i fundację Eremitów Srebrnej Góry na Bielanach pod Krakowem. Autor artykułu opisuje wspomnianą kompozycję malarską, jej struktury formalne, a także dokonuje analizy ikonograficznej i ikonologicznej. Sięga do biografii przedstawionych postaci: św. Romualda, Zygmunta III Wazy, Mikołaja Wolskiego i Sebastiana Lubomirskiego. Opierając się na materiałach archiwalnych przedstawia ustalenia dotyczące ideowych treści fundacji, czasu powstania fresku i kwestii jego autorstwa.

W bezpośrednim sąsiedztwie tematyki kamedulskiej znajdują się również dwa inne artykuły naukowe poświęcone całkowicie odrębnej problematyce. Pierwszy z nich to opracowanie dr. Tomasza Naruszewicza – historyka, wójta gminy Bakalarzewo i wykładowcy Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. prof. Edwarda Szczepanika w Suwałkach. Dotyczy ono dziejów miasta i starostwa Wisztyniec w Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Autor przeprowadził kwerendę w polskich, litewskich i białoruskich archiwach. Sięga do historii miasta powstałego w XVI w. nad jeziorem Dwisticz (Wisztyniec), kiedy królowa Bona kolonizowała Puszcę Olicką w Wielkim Księstwie Litewskim. Omawia kwestię nadania Zygmunta Augusta i budowy kościoła. Prezentuje herb królewskiego miasta. Z annałów historii wydobywa postacie związane z tą miejscowością m.in. Jerzego Tyszkiewicza herbu Leliwa, późniejszego biskupa żmudzkiego i wileńskiego. W świetle zachowanych dokumentów opisuje władze miejskie: wójta z ławą i burmistrza z rajcami, sposoby rozstrzygania sporów, a także kwestie demograficzne i gospodarcze. Przywołuje dzieje wisztynieckiego starostwa niegrodowego. Sam zaznacza, że „nie wyczerpuje omawianego zagadnienia” np. w zakresie losów wisztynieckiej parafii.

Ostatnim tekstem z działu studia i artykuły jest opracowanie mgr. Łukasza Wnukowskiego – historyka archiwisty, pracownika Archiwum Państwowego w Suwałkach – pt. „Freikorps Diebitsch na Suwalszczyźnie w 1919 roku”. Artykuł oparty został na bogatej bazie źródeł niemieckich (m.in. materiałach Generallandesarchiv Karlsruhe). Dotyczy on dowodzonego przez ppłk. Karla Heinricha von Diebitscha korpusu ochotniczego, utworzonego i stacjonującego na Suwalszczyźnie od marca do lipca 1919 r. Autor przedstawia genezę tej formacji wojskowej, cele i powody pobytu na ziemi suwalskiej, skład bojowy i liczebność, a także wykonywane zadania. Okrąg Suwalski okupowany przez korpus był przedmiotem sporów terytorialnych pomiędzy Polską i Litwą. Formacja ta jawnie wspierała litewskie dążenia do zajęcia południowej Suwalszczyzny. Odeszła z końcem lipca 1919 r. do Prus Wschodnich w wyniku decyzji politycznych, pozostawiając po sobie złą sławę okupanta i przyczyniając się do eskalacji konfliktu polsko-litewskiego.

Pierwszym opracowaniem, które zostało zaliczone do komunikatów jest tekst mgr. Melchiora Jakubowskiego, absolwenta historii i historii sztuki, doktoranta Wydziału Historycznego Uniwersytetu Warszawskiego. Porusza on problematykę materialnego dziedzictwa kamedułów wigierskich. Komunikat zatytułowany został: „Ołtarz główny i ołtarze przytęczowe w Wigrach”. Prezentuje on „uzupełniające obserwacje na temat ołtarza głównego oraz niezachowanych ołtarzy przytęczowych [św. Barbary i św. Scholastyki] w Wigrach”, a wśród nich braki rekonstrukcyjne na podstawie materiału fotograficznego sprzed 1915 r. i zachowanych elementów dawnej kompozycji przestrzennej świątyni. Wnosi wiele nowych, cennych ustaleń w zakresie pierwotnego wystroju kościoła pw. Niepokalanego Poczęcia NMP Wigrach.

Autorem kolejnego komunikatu jest mgr Zbigniew Kaszlej, historyk regionalista, absolwent Instytutu Historii Uniwersytetu Warszawskiego, badacz zbrojnego podziemia antykomunistycznego na Suwalszczyźnie, w tym oblawy augustowskiej z lipca 1945 r. Na łamach XIX tomu „Rocznika Augustowsko-Suwalskiego” zaprezentował on losy 1 Pułku Ułanów Krechowickich im. płk. Bolesława Mościckiego – formacji wojskowej stacjonującej na Augustowszczyźnie w okresie międzywojennym. Już na początku opracowania można spotkać ocenę autora, który konkluduje: „Pułk dobrze zapisał się w historii Augustowa, przyczynił się do rozwoju miasta i je rozświetlił”. Augustowską rzeczywistość bezpowrotnie zmienił jednak wrzesień 1939 r. W koszarach zaczęły stacjonować wojska okupacyjne. Pułk odtworzono w składzie Armii Krajowej. Walczył on w Puszczy Augustowskiej w czasie Akcji „Burza”. Jego tradycje pielęgnowane są na ziemi augustowskiej.

Jeden z komunikatów prezentuje obraz trudnej rzeczywistości w Polsce Ludowej. Andrzej Matusiewicz, historyk regionalista i nauczyciel konsultant w Centrum Edukacji Nauczycieli w Suwałkach, przywołuje w nim losy Teodozji Jagłowskiej (1903-1982) – nauczycielki z Filipowa. Tekst nosi wymowny tytuł: „*O łaskawe powrócenie z Rossji mego ojca...* Listy dzieci z Filipowa do

ministra Hilarego Minca”. Przedstawia sprawę sztuki pt. „Św. Mikołaj”, którą przygotowała i zaprezentowała wspomniana nauczycielka ze swoimi uczniami w grudniu 1947 r. Stała się ona obiektem zainteresowania Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego, podobnie jak listy dzieci z Filipowa adresowane „Do Pana Ministra Minca w Warszawie”. W części korespondencji z jesieni 1949 r. pojawił się wątek uciążliwości życia codziennego mieszkańców Filipowa, np. brak szkła do lamp naftowych, mydła, proszku do prania, odpowiedniej komunikacji. Dwoje dzieci prosi o pomoc w odszukaniu i powrocie ich ojców, zabranych podczas oblawy augustowskiej. Nauczycielkę oskarżono o to, że „czyniła przygotowania zmierzające w dalszej konsekwencji do obalenia przemocą ustroju Państwa Polskiego (...), szerząc wrogą propagandę o treści politycznej” i skazano na karę dwóch lat więzienia. Opracowanie poszerza obraz represji za upominanie się o wyjaśnienie losów ofiar oblawy augustowskiej. Pojawił się także wątek tragicznego położenia ich rodzin i akcji pomocy organizowanej przez współmieszkańców i organizacje podziemia niepodległościowego.

Jarosław Szlaszyński – historyk regionalista, starosta augustowski, autor licznych monografii historycznych – powraca do podejmowanego już w tym tomie zagadnienia formacji wojskowych w Augustowie. Komunikat zatytułowany „4 Pułk Ułanów pod dowództwem płk. Jana Hipolita Koziatulskiego w Augustowie w latach 1815-1816” sięga czasów Królestwa Polskiego, zwanego Kongresowym, utworzonego decyzją Kongresu Wiedeńskiego i połączonego unią personalną z Rosją. Jego autor przedstawia krótki epizod w życiu miasta Augustowa, ale ważny z punktu widzenia lokalnej społeczności. Przywołana formacja wojskowa uczestniczyła w najważniejszych bitwach powstania listopadowego.

W tomie XIX „Rocznika Augustowsko-Suwalskiego” znalazły się dwa teksty zakwalifikowane do działu materiały. Autorem pierwszego z nich jest mgr Piotr Kędziora-Babiński – archeolog, pracownik Biura Upamiętniania Walk i Męczeństwa Instytutu Pamięci Narodowej. Zajmuje się on ekshumacjami szczątków ludzkich z okresów konfliktów zbrojnych w XIX i XX w. Jego opracowanie pt. „Ekshumacja żołnierza niemieckiego poległego w pierwszej wojnie światowej w Bakalarzewie” sięga do odniesień historycznych dotyczących walk niemieckich i rosyjskich wojsk w okolicach Bakalarzewa. Informuje o odnalezieniu szczątków ludzkich, którego dokonano jesienią 2017 r. na północ od Bakalarzewa, opisuje ich ekshumację dokonaną 16 kwietnia 2019 r., a także ustalenia poczynione na podstawie zachowanego szkieletu i odnalezionych przy nim przedmiotów (np. fragmentów munduru, monet wybitych w 1912 r., guzików pruskich wzór M-1907, łusek od naboju do niemieckiego karabinu Mauser). Nowego pochówku dokonano w miejscowości Wólka w gminie Bakalarzewo.

Drugi tekst umieszczony w dziale materiały to referat wygłoszony podczas konferencji naukowej poświęconej odzyskaniu niepodległości przez ziemię augustowską, która odbyła się 27 lipca 2019 r. w Zespole Szkół Ogólnokształ-

jących w Augustowie. Nosi on tytuł „Refleksje na temat służby w Litewsko-Polskim Batalionie Sił Pokojowych w Orzyszu”. Jego autorem jest płk dr Wojciech Więcek, specjalista w zakresie nauk o obronności, dyrektor Biura Rektora Akademii Sztuki Wojennej. Opracowanie stanowi owoc doświadczenia pięcioletniej służby w wymienionej formacji wojskowej na stanowiskach zastępcy dowódcy kampanii oraz dowódcy kampanii zmechanizowanej.

Ostatni dział rocznika to biografie. Pierwszy z nich prezentuje *curriculum vitae* legendarnego generała brygady Eugeniusza Ślaskiego (1872-1935), bohatera licznych anegdot na temat kawalerii. W czasie wojny z bolszewikami dowodził on kolejno: Pułkiem Jazdy Tatarskiej, 13 Pułkiem Ułanów Wileńskich i IX Brygadą Jazdy. Autorem biografii ubogaconej materiałem zdjęciowym jest mgr Michał Czapala, doktorant przygotowujący rozprawę poświęconą kawalerii polskiej okresu międzywojennego.

Dруга biografia, autorstwa wspomnianego już Andrzeja Matusiewicza, poświęcona została Szymonowi Klemensowi Lutostańskiemu (1894-1933), który w historii Suwalszczyzny zapisał się jako adiutant w latach 1818-1921 1 Suwalskiego Pułku Strzelców, a późniejszego 41 Suwalskiego Pułku Piechoty Marszałka Józefa Piłsudskiego. Jego ponadprzeciętne męstwo i odwaga w wojnie 1919-1920 r. zostały potwierdzone orderem *Virtuti Militari* i czterokrotnie Krzyżem Walecznych.

Na łamach XIX tomu „Rocznika Augustowsko-Suwalskiego” ukazały się także dwie recenzje pozycji książkowych dotyczących regionu, które niedawno ukazały się na rynku księgarskim. Grzegorz Ryzewski podejmuje refleksję na temat publikacji dr. Tomasza Naruszewicza pt. „Skieblewo – historia podlipskiej wsi”, wydanej w 2018 r. w Suwałkach. Druga recenzja to tekst autorstwa Grzegorza Goryńskiego odnoszący się do książki dr. Artura Ochała zatytułowanej „Na litewskiej rubieży. Brygada KOP *Grodno* (1929-1939)”. Pozycja ta została wydana w Warszawie w 2017 r. przez Instytut Pamięci Narodowej Komisję Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu.

W publikacji odnajdziemy noty o autorach oraz tradycyjnie kronikę 2018 r. Augustowsko-Suwalskiego Towarzystwa Naukowego, Muzeum Okręgowego w Suwałkach i Archiwum Państwowego w Suwałkach, a także skorowidze nazw osobowych i geograficznych oraz erratę do poprzedniego tomu.

Wszystkie opublikowane prace naukowe napisane zostały przez kompetentnych autorów, a jednocześnie pasjonatów. Każda z nich posiada bardzo dobre udokumentowanie w postaci przypisów. Podziw budzi zakres archiwalnych kwerend źródłowych. Tom został bardzo dobrze przygotowany przez redaktora naczelnego Andrzeja Matusiewicza. Książka ma piękną, estetyczną okładkę zaprojektowaną przez Studio OP-ART, Stanisław Woś. Publikacja jest kolejnym dokonaniem Augustowsko-Suwalskiego Towarzystwa Naukowego, Muzeum Okręgowego w Suwałkach i Archiwum Państwowego w Suwałkach. Ma ogromne znaczenie dla badań naukowych w zakresie historii i dziedzictwa obszaru Polski Północno-Wschodniej.